

הקדמה למסכת יבמות

משה שווערד

דברים פרשת כי תצא פרק כה

(ה) כִּי־יָשְׁבוּ אִחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵינְלוֹ לֹא־תִהְיֶה אֲשֶׁת־הַמֵּת הַחֹצְהָ לְאִישׁ זָר יִבְמָה יָבֵא עָלֶיהָ וּלְקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּבְמָה:

(ה) כִּי־יָשְׁבוּ אִחִים [מִיַּן הָאֵב] יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵינְלוֹ [זָרַע - אִפִּילוֹ נִכְד] לֹא־תִהְיֶה אֲשֶׁת־הַמֵּת הַחֹצְהָ לְאִישׁ זָר יִבְמָה יָבֵא עָלֶיהָ [יְבוּם רַק מִתְרַת אִשְׁתּוֹ אִחַ וְיִקְרָא פְרִשְׁת אַחֲרֵי מוֹת פְּרַק יח:יח וְאִשָּׁה אֶל־אַחֲתָהּ לֹא תִקַּח לְעֶזְרָה לְגַלּוֹת עֲרֻנְתָהּ עָלֶיהָ בְּתַיִתָּה:] [וְרַק מוֹתֵר בְּאִשְׁתּוֹ אִחַ ע"י יְבוּם, וְאִם אִסוּרָה לִיבִם־עַד יִינן חַל עָלֶיהָ אִסוּר אִשְׁתּוֹ אִחַ] וּלְקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּבְמָה:

(ו) וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלַד יִקְוֶם עַל־שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא־יִמָּחָה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל: (ז) וְאִם־לֹא יִחַפֵּץ הָאִישׁ לְקַחַת אֶת־יְבָמָתוֹ וְעָלְתָהּ יְבָמָתוֹ הַשְּׂעָרָה אֶל־הַזְּקָנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יִבְמִי לְהִקְיָם לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יְבָמִי: (ח) וְקָרְאוּ־לוֹ זְקָנֵי־עִירוֹ וְדָבְרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא תִפְצְתִי לְקַחְתָּהּ: (ט) וְנִגְשָׁה יְבָמָתוֹ אֵלָיו לְעִינֵי הַזְּקָנִים וְחִלְצָה נַעֲלָו מֵעַל רִגְלוֹ [כָּל שְׂאִינָה רְאוּיָה לִיְבוּם - אִינָה רְאוּיָה לְחִלְצָה] וַיִּרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָהּ וְאָמְרָה כִּכָּהֵן יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִבְנֶה אֶת־בֵּית אָחִיו [בֵּית אֶחָד הוּא בּוֹנֵה] [בֵּית שִׁיכּוֹל לְבִנוֹתוֹ כּוֹלוֹ בּוֹנֵה מִקְצָתוֹ, וּבֵית שְׂאִינָה יִכּוֹל לְבִנוֹתוֹ כּוֹלוֹ, אִינָה בּוֹנֵה אֶף מִקְצָתוֹ. שֶׁהַעֲרוּהָ פּוֹטְרַת אֶף צְרוּתֶיהָ]: (י) וַיִּקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעֵל:

- ויקרא פרשת אחרי מות פרק יח:יח וְאִשָּׁה אֶל־אַחֲתָהּ לֹא תִקַּח לְעֶזְרָה [שהערוה פוטרת אף צרות צרותיה] לְגַלּוֹת עֲרֻנְתָהּ עָלֶיהָ בְּתַיִתָּה:]

1. תוספות ישנים מסכת יבמות דף ב עמוד א

מש עשרה נשים פוטרות צרותיהן. יש מקשים אמאי מתחיל סדר נשים ביבמות דהא אתחולי פורענותא לא מתחלינן ואדרבה היה לנו להתחיל קדושין וכתובות וגטין ואח"כ יבמות. [1] ונראה משום דכתיב והיה אמונת עתך חוסן ישועות ואמרו עתך זה סדר מועד חוסן זה סדר נשים וא"כ סדר נשים הוא בטר סדר מועד דמסיים במסכת מועד קטן דהוי פורענותא לכך התחיל סדר נשים במסכת יבמות ומסמך פורענותא לפורענותא כדאמרינן פרק השותפין דמסמך מלכים דסופיה פורענות לירמיה דכוליה פורענות. [2] אי נמי מפרש תחלה איזו אשה אסורה ואיזו אשה מותרת והדר מפרש כולהו מילי דנשים. [3] ועוד י"ל משום דהיא מצוה ראשונה שאירעה בנשים כדכתיב בתמר בא אל אשת אחיך ויבם אותה:

❖ תוספות על מועד קטן דף כח/ב

בלע המות. כדי לסיים בדבר הטוב משום דמועד קטן הוא סוף סדר מועד ומה"ט מתרץ הרב רבי יעקב מאורליינ"ש הא דאתחיל סדר נשים בט"ו נשים אע"ג דאתחיל בפורענותא לא מתחיל כדאמרינן ביש נוחלין (ב"ב דף קח). ותירץ דסומכין פורענות דמועד קטן אצל פורענות דיבמות דסומכין פורענותא לפורענותא ונחמתא לנחמתא:

2. תוספות יום טוב מסכת יבמות הקדמה

[4] כתב הרמב"ם התחיל במסכת יבמות והטעם שהצריכהו להתחיל ביבמות ולא התחיל במסכת כתובות ועיון השכל נותן שהיתה ראויה להקדים. אבל עשה זה מפני שהנשואים הוא דבר עומד ברשות אדם ורצונו דאין לב"ד לכופ אדם עד שישא אשה אבל היבום הוא מוכרח לעשותו ולומר לו או חלוץ או יבם וההתחלה בדברים המוכרחים הוא הנכון והראוי מן הדבר שאינם מוכרחים ועל כן התחיל ביבמות וסידר אחר כך כתובות עכ"ל. ... [2] ועוד נראה לי טעם שהקדים מסכת יבמות לפי שבה נתפרשו האסורים לבא בקהל וזה ראוי להקדים לדיניה אישות [5] [ולי נראה לתת עוד טעם טוב שהקדים מסכת יבמות לפי שהיבום לקיים שתי מצות, אחת היא להקים זרע לאחיו ואחת לקיים מצות פריה ורביה ומקרא מלא טובים השנים מן האחד. כנ"ל וק"ל]:

א) במתניתין, חמש עשרה נשים וכו' ועיין תוי"ט בפתיחה, שהביא דברי הרמב"ם שכתב והטעם שהצריכוהו להתחיל ביבמות ולא התחיל בכתובות (שהוא עניו נישואין) ועיין השכל נותן שהיתה ראוי' להקדים (כתובות) אבל עשה זה מפני שהנשואים הוא דבר עומד ברשות אדם ורצונו דאין לבי"ד לכוף אדם עד שישא אשה, אבל היבום הוא מצרכו לעשותו ולומר לו או חלוץ או יבם והתחלה בדברים המוכרחים הוא הנכון והראוי מן הדבר שאינם מוכרחים ועל כן התחיל ביבמות וסידר אח"כ כתובות עכ"ל.
 והביא דהרמב"ם פט"ו אישות העתיק ד' הגמ' קידושין כ"ט, דכיון שהגיע לכי ולא נשא אומר תיפח עצמותיו לפי שכל ימיו בהרהור עבירה, ומ"מ לא כתב שיכופו אותו, דא"כ דכופין הו"ל למיתני בהדיא דכופין אותו, והביא דברי הרא"ש

לקמן סוף פרק ו' (עיי"ש סוף סימן ט"ו ותחילת ט"ז) שהביא דברי הרי"ף, גבי מי ששהה עשר שנים ולא ילדה ולא בעי לאפוקה ולמיסב איתתא אחריתי מפקינן לה מיני' בע"כ ואפילו בשוטי עכ"ל, וכתב הרא"ש מתוך לשונו משמע דכייפינן לי' בשוטי אף לישא אחרת כדי לקיים מצות פרי' ורבי' ומסתבר הכי דמה מועיל מה שמגרשה אם לא שישא אחרת, והוה לי' כמו שאר מצות עשה שמכין אותו עד שתצא נפשו או עד שיקיימנה, וכן הי' נכון ברוק שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא אשה שיכפוהו בי"ד לישא לקיים פו"ר וכו' עכ"ל.

או לייבם או לחלוץ והיא אשה מיוחדת לקיום מצות יבום גם ע"י חליצה (אבל אין לומר הטעם דבנשואין נהי שהוא חייב בפו"ר אבל היא פטורה ולכן לא שייך כפי' ע"ז דהא בעינו ג"כ דעתה, דא"כ במקום שהיא רוצה בו יכופר אותו) והרמב"ם אפשר שיפרש דגם הרי"ף יסבור כן בנשואין שאין כופין לישא, ורק דשם כופין שיוציאה ואז מסתמא ממילא ישא אחרת שלא ישב יחידי.

ב) ונראה דהרמב"ם יסבור דלא שייך דין כפי' לגבי פו"ר שיכפוהו לישא, דאפשר שאינה בת זוגו ולא יתקיים הזיווג ולא יהי' שם שלום בית ורק אם חפץ לישאנה או שייך מצות פו"ר שהי' יתקיימו ביחד משא"כ ביבמה כופין אותו

4. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת יבמות דף ב עמוד א

הקדמה: מצות יבום באשת אחיו: הותרה או דחיה

א מצוה מדאורייתא על היבם לייבם את אחיו המת ואינו עובר על איסור אשת אחיו. ויש לעיין

האם האיסור דאשת אח הוא הותרה או דחיה. דהנה מצינו בכמה דוכתי ששכהתורה מתרת איסור מפני מצוה שההיתר חל או מדין הותרה או מדין דחיה, ולמשל בדיון הגמרא האם טומאה הותרה בציבור או דחיה. וכן במחלוקת רש"י ותוס' (ברכות דף כ א) האם טומאת כ"ג ונוזר הותרה למת מצוה או דחיה דרש"י סובר שהותרה, ו"ל רש"י (שם בד"ה שב ואל תעשה שאני) דהתם לאו כבוד הבריות הוא דדחי לא תעשה דידה, דמעיקרא כשנכתב ל"ת טומאה לא על מת מצוה נכתב כשם שלא נכתב על הקרובים, אבל השבת אבידה ופסח לכל ישראל נאמר ואצל כבוד הבריות נתנו לדחות וכו' עכ"ל. ומפרש"י רואים דגדר הותרה הוא, שפרשת האיסור שבתורה איננה כוללת את האופן של המצוה כלל והמצוה היתר גמור, ואילו גדר דחיה הוא, שפרשת האיסור שבתורה כוללת אף את האופן של המצוה, אלא שיש כח למצוה לדחות את האיסור ולהתירו.

ומלשון הגמ' עשה "דוחה" ל"ת משמע דמדיון דחיה הוא. וכן מוכח משיטת ר"ל שאמר (לקמן דף כ ב) ז"ל כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב, ואם לאו יבא עשה וידחה לא תעשה ע"כ. פי' דההיתר דעדל"ת חל רק במקום שא"א לקיים את שניהם ואם אפשר לקיים את שניהם אין העשה דוחה את הלא תעשה, שאין המצוה דוחה את האיסור אם אפשר לקיימה באופן שאין איסור. ומאיידך למ"ד טומאה הותרה בציבור הגמרא (יומא דף ו ב) קובעת דלא מהדרין לאתויי טהורין מבית אב אחרינא ועבדינן לכתחילה בטמאין, שהיתר טומאה חל אפילו במקום שאפשר לקיים את שניהם...

מאיידך **יעויין בתוס' לקמן (דף ג ב ד"ה לא תעשה שיש בו כרת) שכו' ז"ל וא"ת ואמאי לא ילפינן דלידחי מעשה דיבום דדחי לא תעשה דכרת דאשת אח כו' ואומר ר"י דמאשת אח לא מצי למילף בעלמא דלידחי עשה ל"ת שיש בו כרת דשאני אשת אח דמצותו בכך וא"א בענין אחר לקיים מצות יבום דאל"כ בטלה מצות יבום**

עכ"ל. ומהא דלא תירצו בפשטות דשאני ייבום דהותרה ואין בו חלות איסור דאשת אח כלל חזינן שתוס' סוברים שמצות יבום דוחה את האיסור דאשת אח ואינו חלות דין הותרה אלא דחוייה.

ומאיך שיטת הרמב"ם מפורשת דהיתר דאשת אח חל בשעת הנפילה והותרה הוא וכדכתב (בפ"א מהל' יבום ה"ל"ב) וז"ל וכן החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה היא וכל צרותיה על החולץ ועל שאר אחיו. וכולן אסורות עליהן מדברי סופרים כשניות. **שמאחר שמת אחיו בלא ולד נסתלק איסור ערוה מעל כל נשיו**, לפיכך תופסין בהן הקידושין כשניות עכ"ל.

5. תוספות מסכת יבמות דף ג עמוד ב

לא תעשה שיש בו כרת מי דחי - וא"ת ואמאי לא ילפינן דלידחי מעשה דייבום דדחי לא תעשה דכרת דאשת אח ... ואומר ר"י דמאשת אח לא מצי למילף בעלמא דלידחי עשה לא תעשה שיש בו כרת דשאני **אשת אח דמצותו בכך ואי אפשר בענין אחר לקיים מצות יבום דאל"כ בטלה מצות יבום** אבל מכלאים בציצית ילפי' שפיר בעלמא דאי לא מקיימת מצות תכלת בפשתי' מקיימת בצמר ואפ"ה דחי וכן וגלח את כל שערו דמצורע מיקיים בשער דהיתר דכל שערו קרינא ביה כמו כל מלאכה לא תעשו דשבת דלא קאי אלא אמלאכות דלא דחו שבת א"נ כל שערו ממש ובנמרטו פאת ראשו וזקנו וכן כל הני דמייתו מיקיימי בדוכתא אחריתי.

6. קובץ הערות - סימן ט

(ב) וכן כתב בתורת האדם להרמב"ן [ענין הכהנים]. וז"ל, לפי פירוש רש"י בברכות (דף כ' ע"א ד"ה שב ואל תעשה) דלאו דכהן כיון דליתיה אלא לאו דלא יטמא, ומפיק מיניה מת מצוה, הא ליתיה ללאו אלא בשאר (קרובי) מתים, לא יטמא אלא למת מצוה או לקרובים, וכה"ג לאו דחיוי הוא, דחד שמא הוא ולא מיקיים האי אלא בדעבר על האי, אין קבורת מת מצוה בלא טומאה לעולם. (אלא) [אבל] עשה דפסח, אי נמי סדין בציצית, כיון דעשה דפסח ולא דכלאים משאר מצות הוא, כי אחי עשה דמת מצוה או דציצית ודחי להו, כה"ג מיקרי דחיוי, דהא (אינהו גופיהו) [איהו גופיה] מצי למיעבד מצוה דפסח וציצית כי לא עבר עלייהו [כלום, הילכך כי עבר עלייהו] בלאו (א"כ) [א"נ] בעשה, מצוה הוא דדחוי להו. **ודמאי הא מילתא להחייא דמס' יבמות דאמרינן התם דאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, והיא גופא, מצות יבום, ל"ת של כרת הוא, דאשת אח כרת יש בה, אלא עשה דיבמה לגבי לאו דאשת אח לא מיקרי דחוי, דהא ליתיה אלא בהכי, וערות אשת אחיך לא תגלה אלא במקום שאין יבום, וליתיה לכרת ולא ללאו בהכי, דהא לא מצי ליבם אלא בהכי.** וה"נ גבי שבת אשכחן עבודה דדחויא שבת, ולא גמרינן מהתם דאחי עשה ודחי ל"ת שיש בה כרת, משום דדבר שהיה בכלל יוצא מן הכלל הוא וליתיה ללאו (בהאי) [בהכי]:

7. ספר מנחת חינוך - מצוה רסד - אות ח

ועיין יבמות ג' ע"ב שיטה דעליה הקשו **התוס'** בד"ה טעמא, דנילף דעשה דוחה לא תעשה שיש בה כרת מיבום גופיה, **ועי"כ שתירצו דאי אפשר להתקיים העשה בלא זה והיינו דזהו המצוה, הכי נמ' כאן דזה המצוה דאי אפשר להתקיים בלא זה והוי הותרה...**

8. קובץ הערות - סימן לו

ונמצא דאבא שאול ורבנן פליגי רק בחדא, אם אשת אח הותרה או דחוייה, ונפק"מ אם הותרה ביאה שאינה של מצוה, וכן אם עשה שלא לשם מצוה, אלא דממילא נפק"מ גם לענין קנין, דלאבא שאול דהביאה אסורה משום ערוה, אינה קונה, ורבנן ס"ל דהביאה מותרת, וחסרון כונה אינו מעכב ביבום, וגם אבא שאול לא פליג משום חסרון כונה אלא משום איסור ערוה:

9. תוספות ר' עקיבא איגר מסכת יבמות פרק א משנה א

[אות ה] במשנה ואשת אחיו מאמו. הא דלא חשיב ג"כ אשת אחיו מאביו. והיינו בגוונא דמתניתין דלקמן פ"ג מ"ט דכשמת אחיו נפלה לפניו אחות אשתו ואח"כ מתה אשתו דתו לא אסירא משום אחות אשתו ואעפ"כ אסורה לו, כיון דנאסרה עליו שעה א' וא"כ אסורה לו רק משום אשת אח מאביו ואח"כ נשאה אחיו ומת דפוטרת צרתה. צ"ל כיון דמכה אחות אשתו אסירא בכלל אחות אשה היא. תוס' ד' ל"ב ע"א ד"ה לא פקע, **וקשה לי דלמאי צריך קרא לצרת צרתה הא הצרה הנפטרת בלא יבום נשארה לו באיסור אשת אחיו מאביו והיא עצמה ערוה וממילא צרת צרתה היא צרת ערוה דאשת אחיו מאביו וצ"ע** ורש"י כתב כך ממש בדף ה' ע"ב ד"ה א"כ וכו' דלרבי דלא דריש לצרור דמ"מ צרת צרתה ידעינן כמו דידעינן צרת ערוה מן הקרא ולקחה דבעינן דאי בעיא נסיב האי ואי בעי נסיב האי. א"כ ממילא כשנפלה לו צרת ערוה מאחיו ונדחית ממנו נאסרת עליו עולמית משום אשת אח וכשנתייבמה לאחיו השני ולו אשה אחרת ומת וחזרה ונפלה לפני זה קרינן בזה ולקחה דאי בעי האי נסיב עיין שם אם כן גם לרבנן נימא הכי כיון דצרת ערוה נדחית ממנו נאסרה עליו משום אשת אח וכשנתייבמה לאחיו השני ולו אשה אחרת ומת וחזרה ונפלה לפניו היא אסורה לו משום אשת אח וממילא צרתה היא צרת ערוה ממש וכו"ל:

10. אנציקלופדיה תלמודית כרך ד, ברכת המצות [המתחיל בטור תקיד]

ג) **אין מברכים על מצוה הבאה מתוך עברה**, כגון השבת הגזלה והחזרת הרבית, שלא צונו השם לגזול כדי להשיב, וכן עריפת פטר-חמור* שבאה על ידי עברה שלא פדה אותו, וכן שריפת נותר* שבאה על ידי עברת הלאו של לא תתירו, וכל כיוצא בהם, **ומטעם זה אין מברכים על החליצה***, שבאה על ידי עברה, **שלא חפץ לקיים מצות יבום...**

11. אנציקלופדיה תלמודית כרך כא, יבום [המתחיל בטור רפ]

מצות יבום נמנית במנין המצוות 35, כמצוה בפני עצמה מלבד מצות חליצה 36, ויש שמנו שתיהן - יבום וחליצה - למצוה אחת 37. מן הראשונים יש שנסתפקו אם מצות יבום ומצות חליצה שתיהן מצוה אחת הן, שהתורה חייבה את היבום לסלק זיקת אחיו המת מהיבמה באחת משתי דרכים, או ביבום או בחליצה, אלא שעיקר המצוה הוא היבום 38, או שאין הן שני חלקי מצוה אחת, אלא שתי מצוות חלוקות הן, היבום לקרב והחליצה לרחק 39...

מצות יבום יש סוברים שמברכים עליה, כדרך שמברכים על שאר מצוות 57, ואומר: אשר קדשנו במצוותינו וציונו על בעילת יבמה 58, והיבם הוא שמברך, אבל היבמה אינה מברכת, שהיא אינה מצווה במצות יבום, להסוברים כן 59. אימתי הוא מברך, נחלקו בדבר: יש סוברים לאחר הביאה 60, כמו כל מצוה התלויה באדם אחר שאין מברכים עליה אלא לאחר עשייתה, להסוברים כן 61, שמא לאחר שיברך לא תרצה היבמה להתייבם 62, ותהא ברכתו לבטלה 63, ויש סוברים שמברך קודם הביאה 64. **ויש חולקים וסוברים שאין מברכים על מצות יבום כל עיקר 65,** לפי שאינו ראוי לברך קודם ביאה, משום: ולא יראה בך ערות דבר 66, כדרך שמתעם זה אין מברכים בקידושי ביאה 67, או לפי שאין מברכים על מצוה ש"אין עיקרה מצוה", ועיקרה של מצות יבום הוא משום פרייה ורבייה 68, והאשה אינה מצווה על פרייה ורבייה 69, ולכן אף האיש אינו מברך עליה 70, או לפי שאין מברכים על מצוה שלעולם חייב בה ואין עתים להפטר ממנה 71.

12. אנציקלופדיה תלמודית כרך כא, יבום [המתחיל בטור רפ]

היבם הוא שמצווה במצות יבום ולא היבמה 53, שכשם שהאשה פטורה ממצות פרייה ורבייה 54, כך היא פטורה ממצות יבום 55. **ויש מהאחרונים שכתבו בדעת ראשונים שאף היבמה מצווה על היבום 56.**

❖ אנציקלופדיה תלמודית הערות כרך כא, יבום, טור רפד הערה 53

53. תשובת הר"י בן פלאט בספרן של ראשונים אסף עמ' 204, והובאה באבודרהם תפילות חול שער ג ועוד, וע"ע ברכת המצות ציון 54; **החינוך תקצת: ונוהגת בזכרים**, וכ"כ בברכ"י יו"ד סי' שמא אות ו ומנ"ח מצוה א אות ב, בדעתו, ועי"ש בברכ"י שכ"מ מרמב"ם וסמ"ג, ובמנ"ח מצוה א אות ב שכ"ד הרמב"ם ריש הל' יבום; תוס' יוה"כ פ' יומא פו א ד"ה אמר ר"י; מגן גבורים ריש הל' נשיאת כפים; ישועות יעקב סי' קסה בפ"י הארוך ס"ק ז, ובתשובה מבן המחבר בסוה"ס; ערוך לנר יבמות כ א, בד' שו"ת הרשב"א ח"א סי' יח הובא באר"ח הל' ברכות סי' עב, ועי' ברכ"י שם, ובמלאכת חרש שבציון 54.

❖ אנציקלופדיה תלמודית הערות כרך כא, יבום, טור רפה הערה 56

56. ערל"נ יבמות שם, בד' תוס' שם ועוד (וכ"ה בחי' הר"ן סנהדרין יח ב), שמצות יבום היא "עשה השוה בכל". וכ"כ בפנ"י כתובות מ א ובהפלאה כתובות כד ב ובשו"ת ברית אברהם או"ח סי' א ובבאר יצחק יו"ד סי' יט בפשיטות, ועי' חקרי לב הל' חליצה סי' סד ובהגהות רע"א לתוס' יוה"כ שם ועונג יום טוב סוס"י קעו ועין יצחק ח"ב סי' סב ענף א. וכ"נ בד' היש"ש והמהרי"ט שהובאו בע' חליצה ציונים 30, 44, שהיבמה מצווה במצות חליצה, (וכן נקטו האחרונים שהובאו שם ציון 33), ולכאורה ה"ה במצות יבום, וע"ע הנ"ל ציון 29, שטעם הסוברים שאינה מצווה בחליצה הוא משום שאינה מצווה ביבום. ועי' לעיל ציון 48.

13. שו"ת חכם צבי סימן א

... וצריך חקירת חכם אי הך כוונה דבעינן בחליצה. היינו מטעם דמצויה היא וכעין כוונות המצות דפסקו רוב הפוסקים דמצוות צריכות כוונה: או כעין כוונת ההקנאות דבעינן דעת קונה ומקנה. וכאותה שאמרו העורך בנכסי הגר וכסבור שלו הן לא קני. משום דלא קא כיון למיקני: והנה אם הכוונה האמור' כאן הוא ע"ד כוונת המצות. ודאי צריכה שתהיה בשעת מעשה ממש להתירה. כעין כל המצות. וכאותה שאמרו נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע לא יצא עד שמתכוון שומע ומשמיע: ואמר ליה ר"ז לשמעיה איכוין ותקע לי. ובודאי אחר כוונת הלב הן הן הדברים: אבל אם הכוונה האמור' כאן אינה אלא כדרך כוונת ההקנאות. נלע"ד שאף אם לא כיון בשעת מעשה להתירה לשוק. אלא שהוא יודע שבחליצת מנעלו ניתרת לשוק. והוא חולץ לה בלי שום אונס. אין אנו חוששין לדברים שבלבו אז באותו הזמן דדברים שבלב בכל ההקנאות לאו דברים

נינהו: והנלע"ד דכוונה זו האמורה בענין חליצה אינה אלא מטעם הקנאה. +/ר"ש נתנון/ לפע"ד הוא מטעם כוונת המצוה שהרי הרב אומר כי רמב"ם פ"ד מיבום ה"ח צריך שתתכוין היבמה שתחלוץ לו ויתכוין הוא שיחלוץ לה ויעשו מעשים אלו לשמה הנה מ"ש שיעשו לשמן מורה ככל המצות שצריכין לשמן ובקנאה ל"ש לשמן וחוששני שהיה בהעלם עין מרבנו ז"ל שהרי מזכיר ה' ט"ז שם ולא הזכיר דברי הרמב"ם אלו ודוק היטב: + ובהכי ניתח לי מה דקשה להו להתוס' פמ"ח אמאי אמרינן דקטנה חולצת בפעוטות והא לאו בת דיעה היא. ולדידי ל"ק משום דכיון דמתורת הקנאה אתינן עלה. והרי היא זוכה לעצמה מה"ת היכי דדעת אחרת מקנה אותה וכמה שכתבו התוספ' ריש פ' בן סורר ומורה: ובקטן נמי לא קשי' לי אמאי סד"א דחלץ/החולץ/ אי לאו משום דאיש כתיב בפרשה דס"ד אינו דאיהו לא קעביד מעש' אלא דחייס לכרעי'. הדר הוה ליה היבם כקטנה המקבלת גיטה דלאו דעתה בעינן וכתה לעצמה. ה"נ לא בעינן דעתו כלל להקנות. ולהכי איצטרך איש. ולהרמב"ם בלא"ה לק"מ דחליצה שלא בכוונה פוסלת על האחין מה שאין כן חליצת קטן:

14. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת כתובות דף ע"ד

(רמז) דף ע"ד. חליצה פסולה עד שיכוונו שניהם. בשו"ת חכם צבי ס"א חקר כוונה זו מה טיבה, אם היא כוונת מצוה או כוונת קנין, וכדבריו נראה מבואר מלשון הרמב"ן ורשב"א, יבמות ק"ד, ובהו כתב לתרץ קושית תוס' אמאי קטנה חולצת והא לאו בת דיעה היא, ותיירץ דקטן יש לו זכיה בדעת אחרת מקנה, ודברי תימה הן, דהטעם דקטן זוכה בדעת אחרת מקנה הוא משום דסגי בכוונת המקנה ולא בעינן דעת הקונה כלל, אבל בחליצה הרי מפורש בגמרא דבעינן שיכוונו שניהן, עוד כתב שם דמקושת תוספות מוכח דסתמא פסול בחליצה דקטן כסתם דמי, אבל בתוס' ריש וזכיהם כתבו דקטן גרע מסתמא, ואפשר שלא כתבו כן אלא לענין קדשים והוי מתעסק כמו משום חולין. עוד כתב שם, דלהרמב"ם איצטרך קרא למעוטי קטן שלא לפסול על האחין, דאי מטעמא דחסרון כוונה פוסל על האחין, וקשה דזה אינו אלא מדרכנו, וי"ל דלאו קרא יתירא הוא, ומיעוטא דקטן הוא ממשמעוּתא דאיש, וקושת תוס' לא על הקרא אלא על הגמ' למה צריך למילף מקרא, ולזה יש לתרץ דנ"מ לענין לפסול על האחין:

(רמז) ובעיקר חקירתו לפרש דצריך כוונה משום המצוה, נראה, דאפילו נימא דצריך כוונת מצוה, אין טעם לפסול החליצה מפני חסרון כוונת מצוה, דהיתר החליצה אינו בא מכח קיום המצוה, אלא להיפוך, דקיום המצוה בא מכח חלות ההיתר, ואם החליצה מצד עצמה כשרה בלא כוונה, ממילא נתקיימה המצוה, כמ"ש הרמב"ן חולין ל"א דכוונת הכשר כמו טבילה ושחיטה, אינו תלוי בפלוגתא דמצוות צריכות כוונה, מהו באור זרוע הלכות ר"ה אות רס"א הביא ראייה דקיי"ל מצוות א"צ כוונה משחיטה וטבילה, ומהו נראה כדעת חכ"צ, דכוונת המצוה מעכבת ההכשר, וכן משמע באשכול ה' שחיטת חולין דתלוי זב"ז, ושמא אין דעתם לפרש דמשו"ה מיפסלה הטבילה, מפני שלא נתקיימה המצוה בשביל חסרון כוונה, אלא שמדמין שני הדברים להדדי, דכמו דמצוות צריכות כוונה ה"נ הכשר בעי כוונה:

15. ערוך לנר על יבמות דף ק"ב

שם ענו כולכם חלוץ הנעל: התוספ' י"ט בשם גור ארי' הקשה למה לא בעינן שיקרא בית חלוץ הנעל ע"ש, ולענ"ד י"ל שהרי לעיל (דף מ"ד) אמרינן בית חלוץ הנעל הכתוב קראה ביתו הרי שבית אחלוצה קאי ואף דלר"ע אמרינן שם כן גם ת"ק לא פליג רק שלא נעשה כביתו ממש להאסר בקרובותי וכיון דבית אחלוצה קאי א"כ מה דכתיב ונקרא וגו' בית חלוץ הנעל ע"כ הפי' שהיא נקראת בית חלוץ הנעל ע"י שהוא נקרא חלוץ הנעל וא"כ הוא נקרא חלוץ הנעל לבד ולכן קוראים אותו כן:

16. ספר ים של שלמה - יבמות פרק יב אות מ

דין הדיינים ותלמידיהם עונין ג' פעמים חלוץ הנעל, והיבם, והגדול שבדיינים, מברך, אשר קדשנו במצותיו וחוקיו של אברהם אבינו, ולא יזכיר שם ומלכות: פיסקא (ק"ו ע"ב) ונקרא שמו בישראל (דברים כ"ה, י') מצוה בדיינים כו', תניא, אמר ר' יהודא, פעם אחת היינו יושבין לפני ר"ט, ובאתה יבמה לחלוץ, אמר לנו, ענו כולכם חלוץ הנעל, ג' פעמים, ומעשה רב, וכן הלכה, ומכאן מוכח, דלא צריך לומר בית חלוץ הנעל, כדברי הא"ז גדול (ח"א סימן תרס"ט) וכן יראה, דהאשה אינה צריכה לומר, אלא כדרך הקרא, פעם אחת חלוץ הנעל, ולא כרב יהודאי [גאון] שכתב (הגה' מיימוני ה' יבום, פ"ד אות ט') שגם היבמה תאמר ג' פעמים, וכן הדיינים, והעומדים, דאפי' לפי טעם של בה"ג (שם) לומר ג' פעמים חלוץ הנעל, דהיינו חלוץ הנעל, כאבל, חלוץ הנעל, כמנוחה, חלוץ הנעל, כמורד במצוה, וזהו כמו גמר ופסק דין, ולא יתכן אלא בדיינים, ותלמידיהם, והעיקר בעיני, שדרך הב"ד לשנות דבריהם, לפרסום ולחזוק, כמו גבי קידוש החודש (ר"ה כ"ד ע"א) שאומרים מקודש מקודש, וילפינן מקראי, וכן לענין התרת נדרים, כתב הטור (יו"ד סימן רכ"ח) לומר ג' פעמים מותר לך, וכהנה רבות, כאשר כתב הסמ"ג בנדרים, וכן כתב הרא"ש בסוף יומא (פ"ח סימן כ"ח) הדיינים, והתלמידים, וכל העומדים, עונים ג"פ חלוץ הנעל, והיבם, והגדול שבדיינים מברך, ברוך הוא אשר קדשנו בחוקיו ותוקיו של אברהם אבינו, ולא יזכיר בה שם ומלכות:

17. ספר עינים למשפט על מסכת יבמות דף קו

וְצוּצָה למה אין מברכין על מצות חליצה, והרי על מצות יבום כתב הטור בשם בעל העטור וכ"ה ברמ"א (בסי' קסו) שמברכין, ובסוף ה' חליצה כתב המחבר בש"ע שמצא בסדר חליצה ישן להגיד מעין הודאה בלי שם ומלכות לאחר גמר החליצה עמש"ש, (וכ"כ בש"ע סוף סדר חליצה, אבל רק שהדיינים אומרים ולאחר חליצה לשם הודאה ושהוא רק בסדר חליצה לאשכנזים ושי"א בלי שם ומלכות וכן כתב מהרש"ל). [ואפ"ל שלא תקנו ברכה אלא על עיקר המצוה שהיא מצות יבום ולא על חליצה, ועוד שכ"ז תלוי ברצונו אם לא יחפוץ ביבום, ועוד שבזיון הוא לו בחליצה על שאינו רוצה לבנות בית אחיו, וכמ"ש בסמוך מבה"ג ומרבנו יחיאל.

וכעין זה יש שחקרו אם לברך על עריפת פטר חמור, וכפי שמבואר במכילתא (פר' בא) דמצות פדיון קודמת למצות עריפה שפדיה עיקר (וע"ל דף מז) ע"כ אין לברך, ועוד משום שהוא כעין עונש כמבואר (במכילתא שם) "ד"א ואם לא תפדה וערפתו" אם אין אתה פודהו ערפתו האיל ואבדת נכסי כהן אף נכסיו יאבדו ועל כגון זה לא תקנו ברכה, וכן בנדר' דחליצה היא ג"כ כעין קנס — "ככה יעשה לאיט אשר לא יבנה את בית אחיו, וע' בה"ג אמר הקב"ה למשה אמור אל היבם שלא ירצה לייבם רעוע בגופך מאנת לקיים

מצוה, לפיכך תהליך מנעלך כאבל וכמנוחה שדרכן להיות יחפים, ובטיפה סרוחה שבגופך יכולת לקיים לאחיך זרע לפיכך וירקה פניו טיפה סרוחה, והדיינים עונים חלוץ הנעל כאבל, חלוץ הנעל כמנוחה, חלוץ הנעל כמורד במצות סיני עב"ד, וכעין זה כ' רבנו יחיאל מפריש שהריקקה והקריאה כדי להלבינו על אשר לא יבנה, וקריאה חלוץ הנעל ד"א כדי לפרסם בושתו ע"ש. ג. בתי עמודי, סמ"ג

18. תוספות מסכת יבמות דף ב עמוד א

ואחות אשתו - אין להקשות דנדה תאסר ליבם אף על פי שמטהרה אח"כ כמו אחות אשתו שאין מתייבמת אפי' מתה אשתו אחרי כן דלא דמי דאחות אשה ושאר עריות האיסור עומד על היבם טפי משאר בני אדם אבל נדה לכ"ע אסירה ואפילו בנדתה משמע בפסחים ס"פ אלו דברים (ד' עב:) דבת יבום היא דקאמר ר' יוחנן אשתו נדה בעל חייב יבמתו נדה בעל פטור ופריך עלה מאי שנא יבמתו דקעביד מצוה כו' משמע דקני לה. ועוד נראה לחלק דאחות אשה אף על פי שמתה אשתו אחרי כן שוב לא תזקק לייבום כיון שנפטרה שעה אחת משום שנאמר דרכיה דרכי נועם (משלי ג) כדאמר ביש מותרות (לקמן ד' פז): ואפי' היכא דלא מידחייא מהאי ביתא לגמרי כגון שיש אחים אחרים אסורה לזה שמתה אשתו כדאמר בפ' ד' אחין (לקמן דף כז:) כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה הרי היא כאשת אח שיש לה בנים ואסורה דאין זה דרכי נועם אם יש לה להזדקק לזה שנפטרה הימנו **אבל נדה דרכי נועם היא דלבעלה נמי צריכה להמתין עד שתטהר** וגבי קטן לקמן בפרק ב"ש (ד' קא:) דקאמר רבה בלאו הכי נמי לא מצית אמרת מי איכא מדי דהשתא אסורה ליה ובתר הכי שריא ליה והא אמר רב כו' התם נמי אין זה דרכי נועם אם צריכה להמתין עד שיגדיל אבל מה שממתנת מחמת שהוא קטן ואינו ראוי לביאה הוי שפיר דרכי נועם דאינו מחמת איסורא והוי כאילו הלך יבם למדינת הים.

19. סוכת דוד

(לא) הנה נראה להסביר החילוק של הרא"ש ומסתמא זה נמי תירוץ התוס' אלא שהרא"ש הוסיף לבאר, דכל עריות הוי איסור אישות דאשה כזאת אינה ראוי' לישא שהרי התורה הקפידה על נישואין כאלו, וגם אשת איש הוי איסור אישות והרא"י דהא באמת לא תפסי קידושין בכל הני, וזהו דכתב הרא"ש שאסורות משום קורבה ומותרות לשאר העולם, אבל נדה הוי רק איסור ביאה, ואפילו דהוי ביאה של עריות מ"מ לא אסור האישות, רק הביאה, והרא"י דזהו איסור ביאה שהרי אסורה לכל העולם

וג"כ לבעלה ונמצא שאינה דין ערוה לגבי פטור יבום, דלענין פטור יבום בעינן שתהא ערוה לענין אישות דרק בערוה של אישות ליכא נמי זיקת יבום דהתורה אסרה אישות כזאת וזיקה הא הוי מקצת אישות, ובגדה הלא תופס קידושין ואסורה נמי לבעלה ולא אסרה תורה האישות רק הביאה ולכן לא דמי זה לערוה דאחור"א.

20. חידושי הרישב"א מסכת יבמות דף ה עמוד ב

מה להנך שכן ישנן לפני הדבר. פרש"י ז"ל אבל מצות יבום אינה לפני הדבר, פי' לפי דאע"ג דחזינן ליהודה ואבות שהיו נוהגין בה, לאו בתורת מצוה היא אלא כדרך שקיים אברהם אבינו ע"ה אפילו ערובי תבשילין.

❖ עוד עיין מראה מקומות לדף ה

21. אנציקלופדיה תלמודית כרך כא, יבום | המתחיל בטור רפ

קודם מתן תורה לא היתה מצות יבום נוהגת 40, וזה שנאמר בספר בראשית: ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אותה והקם זרע לאחייך 41, לא בתורת מצוה היה, אלא בתורת מנהג 42, שהיו האבות מקיימים מצות יבום, כדרך שקיימו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה 43, או שחכמים הקדמונים היו יודעים כי יש תועלת גדולה ביבום על ידי אחי המת, ואפילו על ידי שאר קרובים שהם יורשי נחלתו 44, והיו נוהגים שישא האח או האב או קרוב אחר הראוי לירש, את אשת המת, וכשניתנה תורה ונאסרו נשות קרובים 45 - ונתחדשה מצות יבום - לא התירה תורה מפני היבום אלא את אשת האח 46, וחכמי ישראל הנהיגו לפנים בישראל שכל יורש נחלה באותם שלא אסרה תורה באיסורי קורבה, שתהא נוהגת בהם כעין מצוה זו, וזהו ענין בועז עם רות 47. בדרש אמרו: יהודה נצטוה על היבום 48, וכן יש מהגאונים שמנו יבום בכלל מצוות שניתנו לבני נח קודם מתן תורה 49, ויש ראשונים שכתבו שתמר היתה מותרת ליהודה, אף אם בן נח אסור בכלתו 50, לפי שקודם מתן תורה היה יבום נוהג אף בשאר קרובים 51, ויש שכתבו שאף אם בא עליה יהודה דרך יבום, לא מצינו שהותר לבני נח איסור ערוה משום מצות יבום 52.

22. רמב"ן על בראשית פרק לח פסוק ח

ויבם אותה והקם זרע לאחייך הבן יקרא על שם המת, לשון רש"י ואין זה אמת, כי במצות התורה נאמר גם כן (דברים כה ו) יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל, ואין היבם מצווה לקרא לבנו כשם אחיו המת, ואמר בבוועז וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו ותקראנה אותו עובד לא מחלון (רות ד י):

23. ספר החינוך - מצוה תקצח

משרשי המצוה, לפי שהאשה אחר שנשאת לאיש הרי היא כאחד מאבריו, שכן יחייב הטבע מפני מעשה האב הראשון שלוקחה אחת מצלעותיו וממנה כנה לו האל אשה, והאיש הזה שמת בלא בנים שיהיו חלק ממנו לזכרון לו ולמלאות מקומו בעולם לעבודת בוראו, ועוד אין זכר לו בעולם הגופני זולתי זאת האשה שהיא עצם מעצמיו ובשר מבשרו, היה מחסדי האל עליו להקים לו זרע ממנה על ידי אחיו שהוא גם כן כחצי בשרו, כדי שיהיה אותו הזרע ממלא מקומו ועובד בוראו תחתיו ויזכה על ידו בעולם הנשמות אשר הוא שם, כמו שידוע דברא מזכה אבא שכן אמרו זכרונם לברכה [סנהדרין ק"ד ע"א] ברא מזכה אבא אבא לא מזכה ברא, וכמו כן כאמת האח החי אשר הוליד הבנים מן היבמה גם אליו חלק בהם וזוכה גם הוא בזכותם, אמנם לא לו יהיה כל הזכות, כי גם אחיו יטול חלקו בשביל החלק הגדול שיש לו בהם והיא האשה שנפלה לחלקו בתחלה כמו שאמרנו. ולפי זה שזכרנו על צד הפשט כשיאמר הכתוב [בראשית ל"ח, ט'] וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע, ענינו לומר כי כל זכות הזרע לא יהיה לו, שאחיו יטול חלק בהם, ולמקצת הזכות לא היה חושש. גם כי אולי שעיקר הזכות לאח המת לפי שהוא כבעל הקרקע והאח החי כאריס, וכענין שידוע באריסין שיש מהם שיתנו הזרע משלהם. וזהו שיאמרו זכרונם לברכה [יבמות כ"ב ע"א] שכל זמן שיש לאחיו שום זכר בעולם בן או בת או בני בנים מאשה אחרת ואפילו ממזר או ממזרת שפוטרים את אשתו מן היבום, נראה בזה שאין הענין רק להזכיר שמו ולתת לו חלק וזכות בעולם הזה הגופני: